

ких християн проходили й їх окружні з'їзди. Так, на окружному з'їзді 1920 р. в Києві зібралося 103 делегати. На цьому з'їзді стояло питання про створення двомісячних курсів проповідників, а також утворення при церквах початкових шкіл з ліквідації неписьменності. Слід зазначити, що велика увага до освітньої діяльності була характерна саме для євангельських християн, а не для баптистів (хоча це не говорить про те, що баптисти не приділяли уваги цьому питанню). Було обрано дев'ять благовісників, четверо з яких побажали працювати безоплатно. Також було підтверджено положення про безумовну покору державній владі у громадських справах. Головою Ради обласного союзу обрано В.Є.Єгорова, керівника київської церкви євангельських християн. Його заступниками стали С.І.Сударев та Л.Л.Шендеровський. 1926 р. в Києві відбувся перший з'їзд сестер, який організував Союз євангельських християн. 1927 р. І.С.Проханов відвідав Київську та Харківську церкви.

6.2. Євангельський рух в Західній Україні

Євангельське пробудження на теренах Західної України почалось пізніше, ніж на Півдні та Сході. Воно мало деякі особливості, пов'язані з тим, що ці території не входили (хоча б після Першої світової війни) до складу Російської або Радянської імперії.

Про початок українського баптистського руху на Волині вже було сказано. З 1908 р. починається євангельське пробудження в м.Ковелі. Першим проповідником тут був прибулий з Києва Сила Колесников. Через рік, внаслідок його проповіді, а також діяльності місіонерів Союзу євангельських християн Й.Горського, Й.Насипайка та Н.Рудзької, у 1909 р. у Ковелі виникає перша місцева громада євангельських християн. Через декілька років громади євангельських християн існували вже в багатьох інших місцях. Поширення євангельського вчення особливо активізувалось у 1915-1918 рр. Ковельська громада була заареєстрована як філія Петербурзької громади євангельських християн. Першим її пресвітером був Франц Венцкевич, поляк за національністю.

Він завідував й сирітським будинком (1944 р. він виїхав до Польщі). В довоєнний період проповідниками тут були О.Нечипорук, М.Нечипорук, П.Рудзький, А.Куц та інші. 1923 р. цю громаду відвідав В.Ф.Марцинковський, а у 1928 та 1933 рр. — І.С.Проханов. 1935 р. в Ковелі відбувся помісний з'їзд євангельських християн.

1920 р. створено Союз слов'янських зборів євангельських християн у Польщі, до складу якого увійшли євангельські християни багатьох національностей, які проживали в Західній Україні: українці, росіяни, поляки, чехи. Очолили Союз О.Нечипорук та Л.Шендеровський. Союз у 1933 р. налічував 66 громад, які об'єднували понад 12 тисяч віруючих. Союз видавав журнал «Євангельський християнин» українською мовою.

З 1921 р. на Тернопільщині розпочинає місійну працю Іван Семенина, який навернувся у США, куди він емігрував у пошуках кращої долі. Після свого навернення він закінчив Російський біблійний інститут В.Фетлера.

Поширення українського баптизму в Галичині припадає на 1920-1925 рр. Місійна праця активізується тут з 1923 р. Цього ж року до навчання у Духовній семінарії у Лодзі приступають Микола Лютий та Симон Білинський. 1924 р. І.Петраш проводить у с.Забір'ї Рава-Руського повіту двотижневі курси для молодих братів. З того ж року у багатьох сільських громадах починають працювати недільні школи. На 1925 р. у Рава-Руському повіті було вже сім громад українських баптистів. У 1925 р. у с. Забір'ї відбувається перший з'їзд українських баптистів Галичини, на якому було 25 представників з Львівщини, Підкарпаття, Тернопільщини та інших місць. Було створено Об'єднання, головою якого обрано І.Петраша.

У вересні 1926 р. в селі Забір'ї Рава-Руського повіту відбувся другий з'їзд баптистів Галичини. На ньому був присутній Василь Перетятко, який прибув з Америки для допомоги у місійній праці. Його було обрано головою Об'єднання замість І.Петраша. На цьому з'їзді вирішено видавати часопис українською мовою. Внаслідок цього з 1927 р. виходить «Післанець Правди», який видається і до сьогодні. Першим редактором став Симон Білинський, який закінчив трирічний курс Духовної семінарії у Лодзі. У тій же семінарії з 1927 р. навчається Г.Домашовець,

а через рік починає своє навчання й інший брат з Галичини — І.Кубрин. Скінчивши 1930 р. семінарію, Г.Домашовець почав трудитися проповідником у Східній Галичині, а І.Кубрин на Підкарпатті. У 1936-1939 рр. у тій же семінарії від галицьких українських віруючих навчався І.Мазан. У 1931-1932 рр. було надруковано два пісенники: «Голос Сіона» та «Арфа Сіону», а також збірку духовних віршів «Молодий християнин». 1932 р. галицьке братство видає пісенник з нотами «Християнський співаник».

Водночас на теренах Західної України та Західної Білорусії діяв ще один осередок євангельсько-християнського напрямку — Союз церков Христових з центром у Кобрині Поліському. Очолювали цей Союз К.Ярошевич та І.Букович. Цей Союз об'єднував 42 громади, мав молодіжну спілку, жіноче товариство, регентські курси та будинок для сиріт. Союз друкував російською мовою журнал «Християнский союз». Він підтримував тісні зв'язки з українським баптистським союзом, що кінець кінцем завершилось входженням цих громад до складу Союзу євангельських християн-баптистів (після Другої світової війни).

Пробудження у Закарпатті почалось 1900 р. Воно пов'язане з ім'ям Штумпфа — першого баптистського проповідника у даній місцевості. Спочатку євангелізаційна робота велась серед угорців, але перед Першою світовою війною вона почала проводитися й серед русинів. Поширення євангельської звістки у Закарпатті також пов'язане з ім'ям Івана Васильовича Француха, якого як співробітника високо цінував І.С.Проханов. Він повернувся до Закарпаття з Франції 1930 р. Через деякий час він охрестив до 300 віруючих.

У 1926 р. навернувся до Бога двадцятирічний Михайло Олександрович Мочарко з с.Макар'єва Мукачевського району, який мав досить серйозні релігійні пошуки та навіть думав вступати до монастиря. Через рік він прийняв хрещення та почав проповідувати по всій Закарпатській області. Незважаючи на значні перешкоди, у 1933 р. в Закарпатті виникає євангельський рух, який має назву «Єдність подкарпатських братів». Цей рух діяв у тісній єдності зі словенськими братами Словакії та Союзом чеських братів з центром у Празі. Головою руху обрано Мочарка. У 1934-1935 рр. він прослухав у Празі біблійні курси на чеській мові, що потім допомогло йому у боротьбі з різними єресею-

ми, що заносились до Закарпаття з Америки. 1940 р. він прослухав біблійні курси в Угорщині та наступного року був висвячений на пресвітерське служіння братами з Союзу баптистів Угорщини. Під його опікою знаходилося й декілька румунських баптистських громад. 1935 р. в Ужгороді було надруковано збірник «Пісні правди». Після Другої світової війни пресвітером Мукачевської громади баптистів був Штумпф-молодший, який наприкінці 20-х рр. закінчив баптистські семінарії у Будапешті та у Празі.

З 1916 р. починається євангельське пробудження на Буковині. Першим, хто навернувся тут, був Грижинка Тодор.

Завдання уніфікації нормативного матеріалу стосовно діяльності релігійних організацій в Україні було вирішено 1927 р. прийняттям Адміністративного кодексу УРСР. У десятому розділі цього кодексу було відтворено зміст ленінського декрету «Про відділення церкви від держави та школи від церкви», урегульовані питання стосовно правового становища релігійних організацій, порядку їх створення, діяльності та зняття з реєстрації. У 1932 р. у розвиток основних положень цього розділу Секретаріатом Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету була прийнята інструкція «Про порядок створення, діяльності, звітності та ліквідації релігійних товариств та системи обліку адміністративними органами складу релігійних товариств та служителів культу». Згідно з цією Інструкцією пресвітери, диякони, благовісники та постійні проповідники мали право приступати до виконання своїх обов'язків лише після реєстрації у відповідному райвиконкомі або міській раді. Район діяльності служителів обмежувався місцем проживання членів їх релігійного об'єднання та місцем знаходження відповідного молитовного будинку.

Ці документи були основоположними нормативними актами республіканського законодавства про свободу совісті впродовж наступних років.

20-ті рр. були сприятливими й для розвитку біблійної освіти. Цікаво, що в цей час підготовка служителів проводилась навіть у деяких великих церквах та районних об'єднаннях. Біблійні курси знаходились не у великих містах, а на периферії. Так, у 1920 р. І.В.Каргель провів півторамісячні курси в селі Миколаївка (Сумська обл.). 1923 р.

він там же провів двомісячні курси. Ці курси прослухало 55 чоловік. 1922 р. випускник Лодзінської семінарії З.Г. Гавриленко організував курси на хуторі Петроострів Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. У середині 20-х років діяли регентські курси у селищі Помашній Новоукраїнського району сучасної Кіровоградської області. На цих курсах викладав Павло Пилипович Терлига. У самому Кіровограді регентів навчав брат Б.М.Басистий. Також у 1920 р. і в Одесі функціонували курси євангельського студентського гуртка. У 1925 р. у Ленінграді були відкриті регулярні річні курси Союзу євангельських християн. Курси були доступні не лише для євангельських християн, але й для баптистів. Ці курси існували до 1929 р. Остання група навчалась по скороченій програмі у зв'язку з закриттям курсів. За час існування їх прослухало біля 400 чоловік, у тому числі й з України. Але практично усім їм судилося загинути під час репресій 30-40-х років. На 90-ті роки ХХ ст. з числа колишніх курсантів у живих були лише брати Пушкіни та О.Д.Беспалов. У Москві, починаючи з 1 грудня 1927 р., діяли стаціонарні курси союзу баптистів, які були розраховані на три роки. На них навчалось п'ятдесят курсантів, у тому числі дванадцять з України.

Досить цікавим явищем у цей час були диспути між атеїстами та віруючими. Диспути проходили з ініціативи влади й мали на меті продемонструвати пересічним громадянам переваги матеріалістичного світогляду. Але досить часто ці диспути закінчувались перемогою віруючих. Слід зазначити, що у диспутах брали участь не лише євангельські віруючі, але й представники православної церкви. Багато людей, присутніх на диспутах, навернулось до Бога, спостерігаючи перемогу віруючих над безбожниками. Але це йшло всупереч намірів атеїстичної влади, і тому диспути для активних представників віруючих мали продовження в місцях позбавлення волі.

У 20-ті рр. в Україні серед євангельських віруючих починає поширюватися п'ятидесятницький рух. Його поява в Україні, яка відбулась на півдні, в Одесі, пов'язана з ім'ям Івана Юхимовича Воронаєва. Воронаєв народився 1886 р. Після свого навернення у 1908 р. він був проповідником спочатку в Іркутську, а потім у Красноярську. 1911 р. він емігрував до Сполучених Штатів Америки. Деякий час він був пресвіте-

ром російської баптистської церкви у Сан-Франциску, а потім пресвітером російської баптистської церкви у Сіетлі. Ця церква проводила свої служіння у приміщенні п'ятидесятницької громади, де І.Ю.Воронаєв й познайомився з п'ятидесятницьким вченням. Через деякий час він вийшов з баптистської громади та заснував свою власну п'ятидесятницьку церкву. Перше зібрання цієї церкви, яка об'єднувала двадцять віруючих, відбулось 1 липня 1919 р. 1922 р. він, приїхав до Одеси, де почав активну проповідь серед баптистів та євангельських віруючих, пояснюючи їм недостатність віри без отримання внаслідок хрещення Святим Духом дарів Святого Духа. Його впевнена та полум'яна проповідь привертала увагу віруючих, і 1922 р. в Одесі виникає перша п'ятидесятницька громада. Через деякий час в його церкві була майже тисяча віруючих, більша частина з яких раніше належала до баптистів або євангельських християн. Він надавав великого значення містичному досвіду, а також був прихильником необхідності буквального омовіння ніг. Ці погляди стали домінуючими для більшості українських п'ятидесятників воронаєвського напрямку. У 1923-1924 рр. перші громади п'ятидесятників — християн євангельської віри з'явилися й у Єкатеринославській області. Діяльність Воронаєва зустріла сильний опір з боку баптистського та євангельського союзу насамперед тому, що Воронаєв та його послідовники переважно проповідували свої погляди не невірним, а у церквах баптистів та євангельських християн. Тому поява п'ятидесятництва спричинила розкол у громадах, багато громад внаслідок цього практично перестали існувати. У 1924-1926 рр. в Одесі було створено Союз християн євангельської віри. 1928 р. в друкованому органі Союзу, часописі «Евангелист», повідомлялось, що до цього Союзу входять 350 громад з кількістю віруючих біля 17 тисяч. До 1944 р. в Україні було вже біля 20 тисяч п'ятидесятників.

Інша гілка українського п'ятидесятництва — так звані «шмідтовці» — йде з Західної України та Білорусії, де вона сформувалась ще за часів, коли ці території були під владою Польщі. 1939 р. вони увійшли до складу СРСР, де вже були п'ятидесятницькі громади. Тут започатковується ще одна п'ятидесятницька течія — християни віри євангельської. Її виникнення пов'язане з діяльністю Російської та Східноєвропейської місії Асамблеї Божої (п'ятидесятницького об'єднання світового

масштабу з центром у США), яку очолював Густав Шмідт. Ця місія організовувала місійні поїздки американських та європейських п'ятидесятницьких проповідників по теренах Польщі, Західної Білорусії та Західної України. Разом з ними активно починають працювати й п'ятидесятницькі проповідники з числа українців, що на початку 20-х рр. повертаються з США: І.Герис, П.Ільчук, Й.Антонюк та інші. 1929 році у с.Стара Човниця Луцького повіту відбувся Перший з'їзд п'ятидесятників Східної Польщі, Західної Білорусії та Західної України. На ньому було прийнято рішення про створення Союзу зборів християн віри євангельської з центром у Лодзі. Від українських п'ятидесятників до керівництва Союзу увійшли І.Панько, Г.Федишин, П.Ільчук та ще шість осіб. Союз мав аж три видавничі центри, які відповідно друкували релігійну літературу польською, російською та українською мовами. 1937 р. Союз об'єднував 500 громад з 18 197 віруючими, з яких приблизно вісім тисяч проживало на Волині.

Водночас з великими церковними п'ятидесятницькими утвореннями — Союзом зборів ХВС та Союзом ХЄВ — існувала низка менших угруповань, близьких до п'ятидесятників (наприклад, євангельські християни у дусі апостольському).

6.3. Переслідування віруючих у 30-ті роки.

Поновлення діяльності українських баптистів під час Великої Вітчизняної війни

Переслідування євангельських віруючих радянською владою практично почалось ще до їх офіційних утисків, що розпочалися з 1929 р. В Україні у 1927 р. вступило в силу положення про позбавлення служителів культу, під якими розумілись пресвітери, диякони, регенти, проповідники, деяких громадянських прав, в тому числі права обирати та бути обраними до органів влади, тобто вони отримали статус «позбавленців». «Позбавленці» обкладались особливим податком, не мали права бути членами профспілок, а тому не отримували допомогу при захво-